

วันสงกรานต์

นำเสนอเมื่อ : 22 ธ.ค. 2552

คำว่า "สงกรานต์" มาจากภาษาสันสกฤตว่า สฺ-กรานต แปลว่า ก้าวขึ้น ย่างขึ้น หรือก้าวขึ้น การย้ายที่ เคลื่อนที่ คือพระอาทิตย์ย่างขึ้น สู่ราศีใหม่ หมายถึงวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งตกอยู่ในวันที่ ๑๓,๑๔,๑๕ เมษายนทุกปี แต่วันสงกรานต์นั้นคือ วันที่ ๑๓ เมษายน เรียกว่า วันมหาสงกรานต์ วันที่ ๑๔ เป็นวันเนา วันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศก

กิจกรรมส่วนใหญ่ที่ทำในเทศกาลนี้ก็มี การทำความสะอาดบ้านเรือน ทำบุญทำทาน สรงน้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ และเล่นสาดน้ำกัน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นอกจากกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ประเพณีสงกรานต์ยังมีเรื่องราวที่น่าสนใจอีกหลายอย่าง สำหรับเรื่องนารูเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์มีดังนี้

๑.ก่อนที่เราจะถือวันสงกรานต์เป็นปีใหม่แบบไทยนั้น สมัยโบราณ เราถือเอาวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันขึ้นปีใหม่ เพราะถือว่าฤดูหนาว เป็นการเริ่มต้นปี ซึ่งจะตรวถาวเดือนพฤศจิกายนหรือธันวาคม ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามคติพราหมณ์ ซึ่งมีรากเหง้ามาจากการสังเกตธรรมชาติและฤดูกาลผลิต เป็น วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ หรือประมาณเดือนเมษายน ครั้นในปีพ.ศ. ๒๔๓๒ สมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ ๑ เมษายน และต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๘๓ จอมพลป.พิบูลสงครามก็ได้ประกาศให้วันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่จนปัจจุบัน อันเป็นกรรณแบบสากล อย่างไรก็ตามคนไทยในหลายภูมิภาคก็ยังยึดถือเอาวันสงกรานต์เป็นเทศกาลเฉลิมฉลองปีใหม่ ซึ่งแต่เดิมแม่จะอยู่ในช่วงเดือนเมษายน ก็ไม่ได้ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ดังเช่นปัจจุบัน จนเมื่อพ.ศ.๒๔๔๔ เป็นต้นมา จึงได้กำหนดเป็นวันที่ ๑๓ เมษายน ตามปฏิทินเกรกอรี

๒.นอกจากประเทศไทยแล้ว ยังมีมอญ พม่า ลาว และชนชาติไทยเชื้อสายต่างๆอันเป็นชนส่วนน้อยในจีน อินเดีย ก็ถือว่าสงกรานต์เป็นเทศกาลฉลองวันขึ้นปีใหม่ของเขาด้วยเช่นกัน

๓.ภาคกลางเรียกวันที่ ๑๓ เมษายน ว่า "วันมหาสงกรานต์" ซึ่งวันนี้ทางการได้ประกาศให้เป็น "วันผู้สูงอายุแห่งชาติ" วันที่ ๑๔ เมษายน เรียก "วันเนา" และรัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้ประกาศให้เป็น "วันครอบครัว" ส่วนวันที่ ๑๕ เมษายน เรียก "วันเถลิงศก" คือวันเริ่มจุลศักราชใหม่

๔.ทางลานนาเรียกวันที่ ๑๓ เมษายนว่า "วันสังขารล่อง" ซึ่งบางท่านให้ความหมายว่า หมายถึงอายุสิ้นไปอีกปี วันที่ ๑๔ เมษายน เรียก "วันเนา" เป็นวันห้ามพูดจาหยาบคาย เพราะเชื่อว่าจะทำให้ปากเน่าและไม่เจริญ ส่วนวันที่ ๑๕ เมษายนเรียก "วันพญาวัน" คือวันเปลี่ยนศกใหม่

๕.ภาคใต้ เรียกวันที่ ๑๓ เมษายนว่า "วันเจ้าเมืองเก่า"หรือ "วันส่งเจ้าเมืองเก่า" เพราะเชื่อว่าเทวดารักษาบ้านเมืองกลับไปพุ่มนุมนกันบนสวรรค์ ส่วนวันที่ ๑๔ เมษายน เรียกว่า "วันว่าง" คือวันที่ปราศจากเทวดาที่รักษาเมือง ดังนั้น ชาวบ้านก็จะงดงานอาชีพต่างๆ แล้วไปทำบุญที่วัด ส่วนวันที่ ๑๕ เมษายน เรียกว่า "วันรับเจ้าเมืองใหม่" คือวันรับเทวดาองค์ใหม่ที่ได้รับมอบหมายใหม่มาดูแลเมืองแทนองค์เดิมที่ย้ายไปประจำเมืองอื่นแล้ว

๖.ตำนานสงกรานต์ ซึ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสงกรานต์และนางสงกรานต์ที่เรารู้จักกันดีเป็นตำนานที่ รัชกาลที่ ๓ โปรดให้จารึกไว้ในแผ่นศิลา ๗ แผ่น ติดไว้ที่ศาลารอบพระมณฑปทิศเหนือ ในวัดพระเชตุพนหรือวัดโพธิ์

๗.นางสงกรานต์เป็นนางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจตุรมาหาริชา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำสุด มีด้วยกัน ๗ องค์เป็นที่นั่งกัน และต่างก็เป็นบาทบริจาริกา แปลว่า นางบำเรอแทบเท้า หรือเรียกง่าย ๆ ว่า เป็น "เมียขม"ของพระอินทร์ จอมเทวราช และเป็นธิดาของท้าวภิลพรหมในตำนาน

๘.นางสงกรานต์ มีชื่อตามแต่ละวันในสัปดาห์คือ วันอาทิตย์ ชื่อ นางทุงษะ วันจันทร์ ชื่อ นางโคราคะ วันอังคาร ชื่อ นางรากษส วันพุธ ชื่อ นางมณฑา วันพฤหัสบดี ชื่อ นางกิริณี วันศุกร์ ชื่อ นางกิมิทา วันเสาร์ชื่อ นางมโหทร

๙.นางสงกรานต์แต่ละองค์จะมีพาหนะทรงต่างกัน ตามลำดับแต่ละวัน คือ นางทุงษะขี่ครุฑ นางโคราคะขี่เสือ นางรากษสขี่หมู นางมณฑาขี่ลา นางกิริณีขี่ช้าง นางกิมิทาขี่ควาย และนางมโหทรขี่นกยูง

ซึ่งสัตว์ที่เป็นพาหนะทรงจะมีโชป็นกษัตริย์ของปีนั้นๆ ตามที่หลายคนเขาใจผิด

๑๐.คำว่า "ตุ๋นหัว"ปกติแปลว่า "สระผม" แต่ในประเพณีสงกรานต์ลานนา จะหมายถึง การไปแสดงความเคารพขอโหสิกรรมที่อาจได้ล่วงเกินในเวลาที่ผ่านมา รวมทั้งการไปขอพรจากผู้ใหญ่ ซึ่งหมายถึงญาติผู้ใหญ่ ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ในเมืองหรือครูบาอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา โดยส่วนมากจะใช้หน้าขมิ้นผสมขมิ้นไปไหวทาน และทานก็จะจุ่มแล้วเอาน้ำประคบศีรษะเป็นสิริมงคล

๑๑.ในสมัยก่อนเมื่อใกล้สงกรานต์หรือวันสงกรานต์ จะมีสัตว์ชนิดหนึ่งที่คนแต่ก่อนเรียกว่า "ตัวสงกรานต์" เป็นสิ่งมีชีวิตลักษณะคล้ายเสือดาว แต่เล็กขนาดเสือดาว ยาวประมาณ ๒ นิ้ว มีสีเลื่อมพราย เป็นสีเขียว เหลือง แดง ม่วง เปลี่ยนสีไปได้เรื่อยๆ จะอยู่กันเป็นฝูงในแม่น้ำลำคลอง เมื่อกระดิกตัวว่ายน้ำจะทำให้เกิดประกายสีต่างๆสวยงามแปลกตา ถ้าจับพ่นน้ำ สีจะจางหายไป ตัวจะขาดเป็นท่อนเล็กๆและเหลวละลาย ปัจจุบันเขาใจว่าน่าจะสูญพันธุ์ไปแล้ว

๑๒.มูลเหตุของการก่อเจดีย์ทราย มีเรื่องเล่าว่าพระเจ้าปเสนทิโกศลได้เสด็จไปยังเมืองสาวัตถีพร้อมบริวาร ได้เห็นหาดทรายขาวบริสุทธิ์ก็เกิดจิตศรัทธาก่อทรายเป็นเจดีย์ ๘ ห่มัน ๔ พันองค์ แล้วอุทิศเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา เมื่อพระองค์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าก็ได้ทูลถามถึงอานิสงส์การก่อเจดีย์ทรายดังกล่าว พระพุทธเจ้าตรัสว่า

การที่มีจิตเลื่อมใสศรัทธาก่อเจดีย์ทรายถึง ๘ ห่มัน ๔ พันองค์หรือเพียงองค์เดียวก็ได้อานิสงส์มาก คือ จะไม่ตกนรกหลายร้อยชาติ ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเพียบพร้อมไปด้วยศุภบรรดาศักดิ์ มีบริวารและเกียรติยศชื่อเสียง หากตายก็จะได้ขึ้นสวรรค์

พร้อมด้วยพรหมสมบัติและมีนางฟ้าเป็นบริวาร ด้วยอานิสงส์ดังกล่าวจึงทำให้คนโบราณนิยมก่อเจดีย์ทรายเป็นประเพณีมาจนทุกวันนี้...

มีท่านเศรษฐีผู้หนึ่งไม่มีบุตรแต่ต้องการบุตรมาก ด้วยถูกหนักเลงสุราที่บ้านใกล้กันนั้นกล่าวคำหยาบช้าต่อเศรษฐี ท่านเศรษฐีจึงกล่าวถามว่า "เหตุใดท่านจึง กล่าวตู่ถูกเราผู้มีสมบัติมาก" นักเลงสุราตอบกลับไปว่า "ถึงแม้ท่านเป็นผู้มีสมบัติมาก แต่ท่านก็ไม่มีบุตร เมื่อเสียชีวิตแล้ว สมบัติเหล่านี้ก็สูญเปล่า เรานั่นมีบุตร ย่อมประเสริฐกว่า" ท่านเศรษฐีจึงได้จัดพิธีบวงสรวงขอบุตรจากพระอาทิตย์ และพระจันทร์ รอนานสามปีก็มิได้เกิดบุตร เมื่ออาทิตย์ยกขึ้นสุราสีเมฆ ท่านเศรษฐีจึงพาบริวารไปบวงสรวงขอบุตรจากพระอิทร พระอิทธิพรที่มีความเมตตาสงสารเศรษฐีผู้หนึ่ง จึงได้ขึ้นไปบนสวรรค์ทูลขอบุตรจากพระอิทร พระอิทธิพรให้แก่เศรษฐี ผู้หนึ่ง พระอิทรจึงให้ธรรมาบาลกุมารเทวบุตรลงมาเกิดเป็นบุตรของท่านเศรษฐี

เมื่อภรรยาของท่านเศรษฐีคลอดบุตร ท่านเศรษฐีได้ปลุกปราสาทเจ็ดชั้นให้อยู่ใต้ต้นไทรริมฝั่งแม่น้ำ และตั้งชื่อให้ว่าธรรมาบาลกุมารธรรมาบาลกุมารนี้เป็น เด็กที่มีปัญญาเฉลียวฉลาดอย่างมาก เรียนรู้อะไรก็เข้าใจเมื่ออายุ ๗ ขวบอีกทั้งยังสามารถเรียนรูภาษาคนได้อีก ความดั่งกล่าวได้ล่วงรู้อันที่ท้าวภิลพรหม ท่านจึงต้องการที่จะทดสอบปัญญาของธรรมาบาลกุมาร ท้าวภิลพรหมจึงได้เสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ ตามปัญหาธรรมาบาลกุมาร ๓ ข้อคือ

- ข้อที่ ๑ เขาราศีสถิตอยู่แห่งใด
- ข้อที่ ๒ เทียงราศีสถิตอยู่แห่งใด
- ข้อที่ ๓ คำราศีสถิตอยู่แห่งใด

และตกลงกันว่า ธรรมาบาลกุมารสามารถตอบปัญหา ๓ ข้อนี้ได้ ภายใน ๗ วัน จะตัดเศียรของธรรมาบาลกุมาร แต่ธรรมาบาลกุมารไม่สามารถตอบปัญหาได้ ธรรมาบาลกุมารต้องตัดศีรษะของธรรมาบาลกุมารท้าวภิลพรหมเช่นกัน

เวลาจวนเลยไปถึง ๖ วัน ธรรมาบาลกุมารก็ยังไม่สามารถหาคำตอบได้ ด้วยความกลัวอาญาท้าวภิลพรหม ธรรมาบาลกุมาร จึงได้หนีไปแอบซ่อนอยู่ใต้ต้นตาลและบนต้นตาลนั้นมียกอินทรี ๒ ตัว ผัวเมียทำรังอยู่นกอินทรีทั้งสองได้สนทนากันอยู่ในเรื่องการออกไปหากินในวันพรุ่งนี้ นางนกอินทรี : "พรุ่งนี้เราจะไปหากินที่ไหนกันดี" "นกอินทรีตัวผู้ : "พรุ่งนี้เราไม่ต้องออกไปหากินไกลหรอก ด้วยพรุ่งนี้ธรรมาบาลกุมารจะต้องตัดศีรษะของท้าวภิลพรหม เนื่องจากตอบปัญหาไม่ได้"

นางนกอินทรี : "นางสงสารกุมารน้อยยิ่งนัก ท้าวภิลพรหมก็ช่างถามปัญหาที่มนุษย์เกินจะตอบได้"
นกอินทรีตัวผู้ : "นางนกอินทรีจึงได้บอกถึงคำตอบที่ท้าวภิลพรหมถามธรรมาบาลกุมารให้นางนกอินทรีได้รู้"
นกอินทรีตัวผู้ : "ราศีแห่งมนุษย์นั้นจะสถิตอยู่ที่ร่างกายต่างวาระกัน คือ เวลาเขาจะสถิตอยู่ที่หน้า มนุษย์จึงต้องล้างหน้า เวลาที่เขาราศีสถิตอยู่ที่อก มนุษย์จึงต้องประพรมน้ำที่หน้าอก และเวลาที่ราศีสถิตอยู่ที่เท้า มนุษย์จึงต้องล้างเท้า จึงจะพ้นอุปสรรคไรทั้งปวง"

ธรรมาบาลกุมารเมื่อได้ยินดังนั้น ก็ได้จดจำคำตอบและนำไปบอกแก่ท้าวภิลพรหม ท้าวภิลพรหมจึงจำต้องตัดเศียรของธรรมาบาลกุมาร แต่เศียรของท้าวภิลพรหมมีพิษมาก คือ ถ้าตัดแล้วตั้งไว้บนแผ่นดิน แผ่นดินก็จะลุกเป็นไฟ ถ้าโยนขึ้นสู่ท้องฟ้าฝนก็จะตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล และถ้าทิ้งลงมหาสมุทรน้ำก็จะเหือดแห้ง ท้าวภิลพรหมจึงรีบสั่งเรียกธิดาทั้ง ๗ เพื่อให้นำเศียรของท้าวภิลพรหมไปแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ ๖๐ นาที แล้วจึงนำไปเก็บไว้ในมณฑปที่สุริยวงศา ครั้นครบกำหนด ๓๖๕ วัน (โลกสมมุติว่าเป็น ๑ปี) เป็นสงกรานต์ ซึ่งหมายถึงขึ้นปีใหม่นั่นเอง นางสงกรานต์ก็จะต้องนำเศียรของท้าวภิลพรหมไปแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุเป็นประจำทุกปี

ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับสงกรานต์

สงกรานต์ ที่แปลว่า "ก้าวขึ้น" "ย่างขึ้น" นั้นหมายถึง การที่ดวงอาทิตย์ ขึ้นสุราสีใหม่ อันเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกเดือน ที่เรียกว่าสงกรานต์เดือน แต่เมื่อครบ ๑๒ เดือนแล้วย่างขึ้นราศีเมษอีก จัดเป็นสงกรานต์ปี ถือว่าเป็น วันขึ้นปีใหม่ทางสุริยคติ ในทางโหราศาสตร์

มหาสงกรานต์ แปลว่า ก้าวขึ้นหรือย่างขึ้นครั้งใหญ่ หมายถึงสงกรานต์ปี คือปีใหม่อย่างเดียว กล่าวคือสงกรานต์หมายถึง ไต่ทั้งสงกรานต์เดือนและสงกรานต์ปี แต่มหาสงกรานต์ หมายถึง สงกรานต์ปีอย่างเดียว วันเนา แปลว่า "วันอยู่" คำว่า "เนา" แปลว่า "อยู่" หมายความว่าวันถัดจากวันมหาสงกรานต์มา ๑ วัน วันมหาสงกรานต์เป็นวันที่ดวงอาทิตย์ย่างสุราสีตั้งต้นปีใหม่ วันเนาเป็นวันที่ดวงอาทิตย์เขาที่เขาทอง ในวันราศีตั้งต้นใหม่เรียบร้อยแล้ว คืออยู่ประจำที่แล้ว

วันเถลิงศก แปลว่า "วันขึ้นศก" เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ การที่เปลี่ยนวันขึ้นศกใหม่มาเป็นวันที่ ๓ ถัดจากวันมหาสงกรานต์ ก็เพื่อให้หมดปัญหาว่า การย่างขึ้นสูงสุดเดิม สำหรับต้นปีนั้นเรียบร้อยดี ไม่มีปัญหาเพราะอาจมีปัญหาติดพันเกี่ยวกับชั่วโมง นาที วินาที ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ที่จะเปลี่ยนศกถาลเลื่อนวันเถลิงศกหรือวันขึ้นจุลศักราชใหม่มาเป็น วันที่ ๓ ก็หมายความว่า อย่างน้อยดวงอาทิตย์ได้ก้าวเขาสุราสีใหม่ ไม่น้อยกว่า ๑ องศาแล้วอาจจะเขาองศาที่ ๒ หรือที่ ๓ ก็ได้

วันสงกรานต์เป็นวันเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ ซึ่งกษัตริย์สิงหนครแห่งพม่า ทรงตั้งขึ้นเมื่อปีวันอาทิตย์ พ.ศ. ๑๑๘๑ โดยกำหนดเอาดวงอาทิตย์เขาสุราสีเมษได้ ๑ องศา ประกอบกับไทยเราเคยนิยมใช้จุลศักราช สงกรานต์จึงเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยอีกด้วย ในปีแรกที่กำหนดเพ็ญเป็นวันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งอันที่จริงไม่ใช่วันที่ ๑๓ เมษายนทุกปี แต่เมื่อเป็นประเพณี ก็จำเป็นต้องเอาวันนั้นทุกปี เพื่อมิให้การประกอบพิธี ซึ่งมีใครโดยละเอียดต้องเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา วันที่ ๑๓ จึงเป็นวันสงกรานต์ของทุกปี

ปกติวันสงกรานต์จะมี ๓ วัน คือ เริ่มวันที่ ๑๓ เมษายน ถึงวันที่ ๑๕ เมษายน วันแรกคือวันที่ ๑๓ เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่พระอาทิตย์ต้องขึ้นสุราสีเมษ วันที่ ๑๔ เป็นวันเนา (พระอาทิตย์คงอยู่ที่ ๐ องศา) วันที่ ๑๕ เป็นวันเถลิงศกใหม่ และเริ่มจุลศักราชในวันนั้น เมื่อก่อนจริงๆ มีถึง ๔ วัน คือวันที่ ๑๓ - ๑๖ เป็นวันเนาเสีย ๒ วัน (วันเนาเป็นวันอยู่เฉยๆ) เป็นวันว่างพักการทำงานนอกบ้านชั่วคราว

จะเห็นว่า วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ ทางราชการจึงได้เปลี่ยนใหม่ โดยกำหนดเอาวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ เพื่อให้เข้ากับ หลักสากลที่นานาประเทศนิยมปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ ประชาชนก็ยังยึดถือเอา วันสงกรานต์ที่มีความสำคัญ

นางสงกรานต์

เป็นธิดาของท้าวภิลพรหม หรือท้าวมหาสงครามต์ และเป็นนางพ้าอยู่บนสรวงสวรรค์ชั้นจามหาราช (สวรรค์ชั้นที่ ๑ ในทั้งหมด ๖ ชั้น) ซึ่งมีหน้าที่ในการรับศีระของท้าวภิลพรหมแหรอบเขาพระสุเมรุในแต่ละรอบปี หรือในวันสงครามต์นั่นเอง โดยมีเกณฑ์กำหนดที่ววันสงครามต์ คือวันที่ ๑๓ เมษายน ตรงกับวันใดก็ให้นางสงครามต์ประจำวันนั้นเป็นผู้แห นางสงครามต์มีทั้งหมด ๗ องค์ ได้แก่

๑. นางสงครามต์ทุ่งษาเทวี

ทุ่งษาเทวีเป็นนางสงครามต์ประจำวันอาทิตย์ ทัตดอกทับทิม มีบุษราคัม (แก้วทับทิม) เป็นเครื่องประดับ ภัคษาหาร คือ อุกฤษฏกาย พระหัตถ์ขวาถือจักร พระหัตถ์ซ้ายถือสังข์ เสด็จไสยาสน์เหนือปฤษฎางคครุฑ

๒. นางสงครามต์โคราดเทวี

โคราดเทวีเป็นนางสงครามต์ประจำวันจันทร์ ทัตดอกปีป มีมุกดาหาร (ไข่มุก) เป็นเครื่องประดับ ภัคษาหาร คือ เตละ (น้ำมัน) อุกฤษฏกาย พระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายถือไม้เท้า เสด็จประทับเหนือพยัคฆ (เสือ)

๓. นางสงครามต์รากษสเทวี

รากษสเทวีเป็นนางสงครามต์ประจำวันอังคาร ทัตดอกบัวหลวง มีโมรา (หิน) เป็นเครื่องประดับ ภัคษาหาร คือ โลหิต (เลือด) อุกฤษฏกาย พระหัตถ์ขวาถือตรีศูล พระหัตถ์ซ้ายถือธนู เสด็จประทับเหนือวราหะ (หมู)

๔. นางสงครามต์มัทธาเทวี

มัทธาเทวีเป็นนางสงครามต์ประจำวันพุธ ทัตดอกจำปา มีไพฑูรย์ (พุดสายสีเหลืองแกมเขียว) เป็นเครื่องประดับ ภัคษาหาร คือ นมและเนย อุกฤษฏกาย พระหัตถ์ขวาถือเหล็กแหลม พระหัตถ์ซ้ายถือไม้เท้า เสด็จไสยาสน์เหนือปฤษฎางคคัสพะ (ลา)

๕. นางสงครามต์กิริณีเทวี

กิริณีเทวีเป็นนางสงครามต์ประจำวันพฤหัสบดี ทัตดอกมณฑา (ยี่หุบ) มีมรกตเป็นเครื่องประดับ ภัคษาหาร คือ ถั่วและงา อุกฤษฏกาย พระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายถือปิ่น เสด็จไสยาสน์เหนือปฤษฎางคชสาร (ช่าง)

๖. นางสงครามต์กิมิทาเทวี

กิมิทาเทวีเป็นนางสงครามต์ประจำวันศุกร์ ทัตดอกจกกลณี มีบุษราคัมเป็นเครื่องประดับ ภัคษาหาร คือ กล้วยและน้ำ อุกฤษฏกาย พระหัตถ์ขวาถือพระขรรค์ พระหัตถ์ซ้ายถือพิณ เสด็จประทับยืนเหนือมหิงสา (ควาย)

๗. นางสงครามต์มโหทรเทวี

มโหทรเทวีเป็นนางสงครามต์ประจำวันเสาร์ ทัตดอกสามหาว (ผักตบชวา) มีนิลรัตน์เป็นเครื่องประดับ ภัคษาหาร คือ เนื้อทราย อุกฤษฏกาย พระหัตถ์ขวาถือจักร พระหัตถ์ซ้ายถือตรีศูล เสด็จประทับเหนือมยุราภิรักษ (นกยูง)

การทำบุญ ในวันสงครามต์

การทำบุญในวันสงกรานต์มีทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์

๑. พิธีหลวง พระราชพิธีสงกรานต์ (คัตจากปี ๒๕๓๑)

วันที่ ๑๕ เมษายน ในเวลาเช้า ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์ที่รับอาราธนามาเจริญพระพุทธมนต์ที่พระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงนำพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปสำคัญต่างๆ ที่หอพระสุราลัยพิมาน และเสด็จหอพระบรมอัฐิที่หอพระธาตุมณเฑียร สรงน้ำพระ พระบรมอัฐิและพระอัฐิ ถวายสักการะพระสยามเทวาธิราชที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เสด็จออกพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยัย ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ทรงศีล พระสงฆ์จำนวน ๖๗ รูป เทอจำนวนพระบรมอัฐิ และพระอัฐิที่อาราธนาจากวัดที่เกี่ยวข้อง กับพระบรมอัฐิและพระอัฐิ เจริญพระพุทธมนต์ ฉันทัดดาหารเพล

เสร็จแล้วอัญเชิญพระบรมอัฐิ จากหอพระธาตุมณเฑียรเป็นกระบวนแห่ มีประโคมสังข์ แตร กลองชนะ ตั้งแต่เวลาเชิญออก จนกระทั่งถึงบวรราชบัลลังก์นพปฎลมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยัย ทรงจุดธูปเทียนบูชาสักการะ พระพุทธรูปประจำพระชนมวารของพระบรมอัฐิ ทรงจุดธูปเทียน ถวายสักการะพระบรมอัฐิและพระอัฐิ ทรงทอดผ้าคู่ (ถือผ้าขาว ๒ ผืน หุ่นผืน ๑ หมอนผืน ๑) มีชุดหน้าหอม ๑ ชุด พระสงฆ์สวดปกรณตามลำดับวัตถุประสงค์ประจำพระบรมอัฐิ

เวลา ๑๖.๓๐ น. เสด็จทรงนำพระพุทธรูปมหาภิณวัตรนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ พระชัยหลังช้าง พระพุทธรูปฉลองพระองค์รัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ เสด็จทรงนำพระคันธธราชฎี สรงน้ำ พระโพธิ์ พระนิโครธ พระพุทธเจดีย์ทอง พระไตรปิฎกฉบับทองทิพย์ พระนาครทิวหารขาวสวดปกรณ พระบรมอัฐิกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และพระอัฐิเจ้านายตนราชสกุลต่างๆ

เปิดปราสาทพระเทพบิดรวันที่ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ เมษายน เพื่อให้ประชาชนถวายสักการะ พระบรมรูปบูรพมหากษัตริย์ราช

เมื่อก่อน การบำเพ็ญพระราชกุศลในพระบรมมหาราชวังมี ๔ วัน คือวันที่ ๑๓-๑๖ เมษายน ปัจจุบันมีเฉพาะวันที่ ๑๕ เมษายน วันเดียว ซึ่งในเช้าวันที่ ๑๕ เมษายน โปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายทูลเกล้าฯ ถวายบังคมพระ ๑๕๐ รูป เขาไปรับอาหารบิณฑบาตรที่ในพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๑๐.๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิตไปยังพระมณฑลเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญที่หอพระสุราลัยพิมาน ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนบูชาพระสยามเทวาธิราชที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เสด็จฯ ไปยังหอพระธาตุมณเฑียร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและสรงน้ำพระบรมอัฐิ พระอัฐิ แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยัยทรงพระทวารเทวราชมเหศวร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียน เครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๗๑ รูปเจริญพระพุทธมนต์การ พระราชพิธีสงกรานต์ จบแล้วทรงประเคนภัตตาหาร เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จ

เจ้านายทูลเกล้าฯ ถวายบังคมพระบรมอัฐิและพระอัฐิออกประดิษฐานบนพระรุขบัลลังก์ ภายใต้นพปฎลมหาเศวตฉัตรและบนที่นั่งกงภายใต้ฉัตรขาวลายทอง ๕ ชั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระอัฐิ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าคู่ พระสงฆ์สวดปกรณ พระบรมอัฐิและพระอัฐิ แล้วถวายอนุโมทนาถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินประทับรถยนต์พระที่นั่ง ที่พระที่นั่งทวารเวตรักษาเสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลา ๑๖.๓๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนิน ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้านายทูลเกล้าฯ ถวายบังคมทูล รายงานเครื่องราชสักการะที่ทรงพระราชอุทิศ พระราชทานให้กระทรวงมหาดไทยเชิญไป ถวายเป็นพุทธรูป เจริญสถานต่างๆ แล้ว เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงพระสุหร่ายสรงพระพุทธรูปมหาภิณวัตรนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระสัมพุทธพุทธิ พระพุทธรูปอดฟ้าฟ้าโลก พระพุทธรูปสุทธานภบาล ทรงจุดธูปเทียนถวายบังคมพระอัฐิ แล้วเสด็จพระราชดำเนิน ไปสรงน้ำปูชนียวัตถุตามเจริญสถานในพระอารามนี้ แล้วเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่หอพระนาก ทรงจุดธูปเทียน ถวายสักการะพระอัฐิ ๕ รูป สดับปกรณ์แล้วทรงทอดผ้าพระสงฆ์อีก ๕๐ รูป สดับปกรณ์พระอัฐิพระราชวงศ์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เป็นเสร็จการ

๒. พิธีราษฎร์

การทำบุญในวันสงกรานต์ อาจจะทำการตักบาตรทำบุญได้ ๒ แห่งคือ ที่วัดหรือในบริเวณงานที่จัดไว้แล้ว วิธีตักบาตร ใช้วิธีเรียงแถว และนิมนต์พระเดินตามลำดับ โดยชายตักบาตรด้วยขวา หญิงตักบาตรด้วยของควาหวาน ถาดเต็มบาตรก็ถวายใส่ภาชนะอื่น และนิมนต์ทานรับจนทั่ว เสร็จแล้วอาจนิมนต์ทานฉัน ณ สถานที่จัดงาน หรือให้ทานนำไปฉันที่วัดก็ได้

ในเวลาตักบาตรพระสงฆ์จะสวดถวายพระคือ พาหุ พอดีเสร็จ ก็ช่วยกันยกอาหารควาหวานไปถวายพระ ขณะพระฉัน จะมีการอ่านประกาศสงกรานต์กันในตอนนั้น บางคนก็อาจจะอยู่ฟังอนุโมทนา เป็นอันเสร็จพิธี

การก่อกองเจดีย์ทราย จะทำในวันใดวันหนึ่ง ของวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายนก็ได้ ผู้ทำบุญจะช่วยกันขนทราย มาก่อเป็นเจดีย์ขนาดต่างๆ ในบริเวณวัด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ ให้ไซกก่อสร้าง หรือถมพื้นที่ เป็นเรื่องที่ดีเอาบุญและสนุกสนาน แต่ไม่มีข้อจำกัดว่าต้องทำทุกวัด

การปล่อยนกปล่อยปลา เป็นการทำบุญเพื่อแสดงความกรุณาต่อสัตว์ นิยมทำในวันสงกรานต์และไม่จำกัดว่าจะทำในวัดเท่านั้น

การสรงน้ำพระ มีทั้งสรงน้ำพระพุทธรูปและภิกษุ สามเณร เพื่อความเป็นสิริมงคลในโอกาสขึ้นปีใหม่อันเป็นเวลาที่ดีอากาศร้อน

การรดน้ำผู้ใหญ่ เป็นเรื่องของการแสดงคารวะต่อผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ผู้ร่วมพิธีควรมีผ้า ๑ สำรับ คือ ผ้าห่ม ๑ ผืน ผ้าห่ม ๑ ผืน ไปมอบให้ทานพร้อมทั้ง ดอกไม้มงคลเทียน การรดน้ำผู้ใหญ่ดังกล่าวมานี้ มักจะรดหรืออาบท่านจริง ๆ จึงต้องมีผ้าไปมอบให้ ปัจจุบันบางแห่งรดเฉพาะที่ฝ่ามือ โดยจะเอาน้ำหอมเจือในน้ำด้วย แต่ก็ยังมีผ้าห่ม ๑ สำรับและดอกไม้ธูปเทียนไปแสดงคารวะ และขอพรท่านก็จะให้ศีลให้พรใหม่มีความสุขปีใหม่ คือตั้งแต่วันสงกรานต์เป็นต้นไป

การทำบุญอัฐิ เป็นเรื่องที่ยึดมั่นทำแบบนิมนต์พระ ชักบังสุกุลอัฐิของญาติที่ล่วงลับไปแล้ว แล้วอุทิศส่วนกุศลให้ โดยนิมนต์พระไปยังสถานที่เก็บหรือบรรจุอัฐิ หรือถ้าไม่มีอัฐิจะเขียนชื่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้วก็ได้

เมื่อบังสุกุลแล้วก็เผาศพเผาหุ่นเสีย เหมือนเผาศพ การทำบุญอัฐิจะทำในวันไหนก็ได้สุดแต่จะนัดหมายกัน การรื่นเริง จัดขึ้นเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ในหมู่คณะ เป็นการอนุรักษ์ประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่นไว้ด้วย

การสาดน้ำ เป็นการสนุกสนานรื่นเริงอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของสงกรานต์ คือ สาดน้ำกันโดยมากจะเริ่มตอนเช้าสรงน้ำพระ แด่บางแห่งพอเริ่มสงกรานต์ ก็เริ่มสาดน้ำกันทีเดียว

ส่วนใหญ่แล้วใช้น้ำสะอาดมีน้ำหอม หรือแป้งหอมผสมบางก็ได้ และไม่ถือเป็นเรื่องเสียหาย

การแห่นางแมว บางแห่งอาจมีการแห่นางแมวเพื่อขอฝนด้วย ซึ่งเป็นเรื่องสนุกสนานรื่นเริงเหมือนกัน แต่ก็หวังผลในทางเกษตรกรรมด้วย กล่าวคือ ถ้าเกิดฝนแล้งก็แห่นางแมวกันในชวงวันทำบุญสงกรานต์ เช่นเดียวกัน

กิจกรรมวันสงกรานต์

๑. ทำบุญตักบาตร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิต
 ๒. ปล่อยนกปล่อยปลา คนไทยมีความเชื่อว่าการปล่อยนกปล่อยปลาถือว่าเป็นการอโหสิกรรมและชำระบาปในส่วนที่ตนเป็นผู้ก่อ อีกทั้งทำให้เคราะห์ร้ายที่จะเกิดขึ้นหมดไป
 ๓. ไหวพูนแก่ผู้ที่ขัดสน เช่น คนชรา เด็กพิการ เด็กกำพร้า เป็นต้น
 ๔. สร้างพู่ระพุทธรูป และสร้างพู่ระภิกษุสามเณร
 ๕. การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ ไต่แก บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ และบุคคลที่มีพระคุณ การรดน้ำผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์
- ด้วยต้อง** การขอขมาสิ่งที่อาจจะล่วงเกินผู้ใหญ่ ในบางครั้ง รวมถึงเป็นการขอพรเพื่อเป็นสิริมงคล และขอคิดเตือนใจแก่ตนเอง
- อีก** ทั้งเพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูแก่ผู้ที่มีพระคุณอีกด้วย การรดน้ำ ถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ
- ซึ่ง** แสดงถึงความกตัญญูแก่ผู้ที่มีต่อบุพการีหรือญาติผู้ใหญ่ อีกทั้งเป็นการขอพรจากบิดามารดา
- ญาติผู้ใหญ่** เพื่อเป็นสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่
๖. การละเล่นสาดน้ำ ประเพณีนี้ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของวันสงกรานต์เลยทีเดียว
- ด้วยงานฉลองวันสงกรานต์นั้นเป็นช่วง ฤดูร้อน ประเพณีเริ่มจากการที่มีการสร้างพู่ระ และรดน้ำญาติผู้ใหญ่
- การเล่นสาดน้ำนั้นนิยมกันในหมู่ของหนุ่มสาว น้ำที่ใสสะอาดกันนั้นจะใส่น้ำอบ น้ำหอม แต่ในปัจจุบันประเพณีอันดีงามอันนี้ได้จางหายไปตามกาลเวลาและยุคสมัย ในปัจจุบันมีการสาดน้ำกันอย่างรุนแรง รวมถึงได้มีการนำอุปกรณ์ต่าง ๆ เขามาใช้ในการละเล่นสาดน้ำมากขึ้นด้วย

สิ่งที่ได้จากการทำบุญสงกรานต์

๑. เป็นการแสดงความเคารพบูชาต่อสิ่งที่ตนเคารพ ต่อบิดามารดา และผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ
๒. เป็นการชำระจิตใจ และร่างกายให้สะอาด
๓. เป็นการรักษาประเพณีมาแต่เดิม
๔. เป็นการสนุกสนานรื่นเริงในครอบครัว และพักจุกงานประจำชั่วคราว เพื่อจะไปพักผ่อนหย่อนใจ
๕. เป็นการเตือนสติความนุชยนั้นผ่านไป ๑ ปีแล้วและในรอบปีที่ผ่านไป เราได้ทำอะไรบ้างและควรจะทำอะไรต่อไปในปีที่กำลังจะมาถึง
๖. เป็นการเตรียมตัวบวช ถ้าเป็นผู้ชายโดยเอาระยะเวลานี้บวชกัน เพราะหลังสงกรานต์ต้องเตรียมตัวทำนาแล้ว
๗. เป็นการทำความสะอาดพระ โต๊ะบูชา บ้านเรือน ทั้งในและนอกบ้าน

ที่มา : <http://www.zabzaa.com/event/songkran.htm>